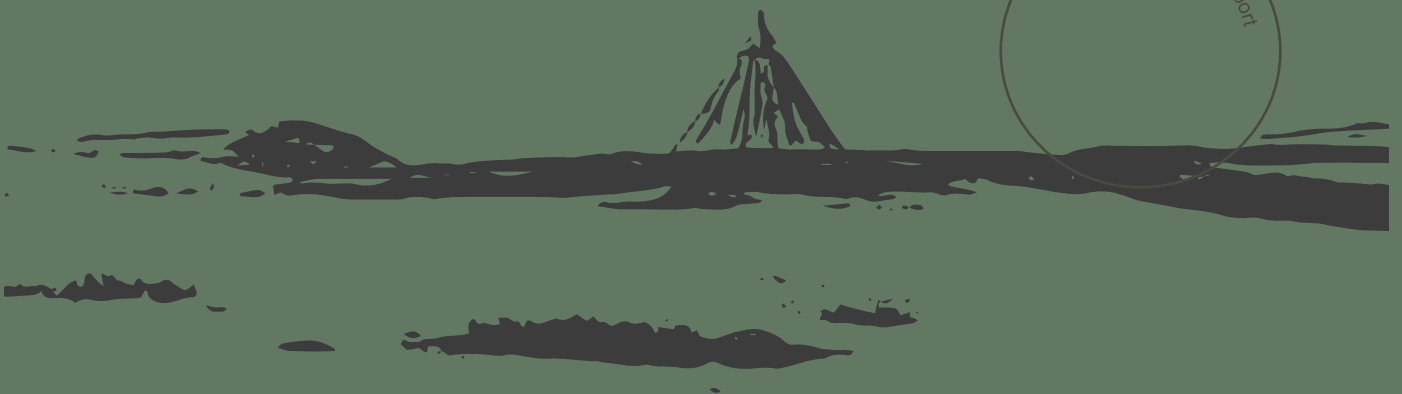

SÁMEDIGGI

Reereme saemien almetjebaatsahtassijste
Daajroe- j'ih digkiedimmieváarome juvnehtimmide
Saemiedægkan

Sisvege

1.	REEREME SAEMIEN ALMETJEBAAHTSAHTASSIJSTE JÏH GAELMIJSTE / KROEPTIJSTE	2
1.1	Tjïelkestimmieh baakoetjïertijste	2
2.	SAEMIEN ALMETJEBAAHTSAHTASSH SÏJSE TJÖÖNGHKEDH – HISTOVRIJES DUEKIE	6
3.	MIERIEEAKTOEH	7
3.1	Gaskenasjonaale mierieh	7
3.2	Nasjonaale mierieh	8
3.3	Dotkemeetihkeles moenehtsh	9
4.	MAAM GAELMIEH JÏH GAELMIEVUEKIEH MAEHTIEH MIJJESE SOPTSESTIDH?	10
4.1	Maam almetjebaatsahtassh maehtieh mijjese soptsestidh?	11
4.2	Itjmies goerehtimmievuekieh	11
4.3	Ij itjmies goerehtimmieh	12
5.	REPATRIEEREME	12
6.	EKTIEDIMMIE JAEMIEDASSE JÏH ÅEMIE-ALMETJI VEARTENASSE.	15
7.	JOEKEHTS KRÖÖHKEMH JÏH ÏEDTJH	16

1. Reereme saemien almetjebaatsahtassijste jñh gaelmijste / kroeptijste

Reereme saemien almetjebaatsahtassijste jñh gaelmijste / kroeptijste sæjhta jiehtedh geerve vuarjasjmmieh gyhtjelassine mah leah vaarjelimmien, aajhterevoeten, lokaliseeremen, bäästedesertemen, dotkemen jñh bievnemen bijre. Vihkeles haesteme lea hijven balansem gaavnedh man bijre akteraeresne. Dunnie aktene bielesne tjuara etihkem, almetjñh jñh kulturelle aarvoeh krööhkestidh, jñh mubpene bielesne vielie daajroem daarpesjbie saemien histovrijen jñh saemien baelien bijre. Saemiedigkie vuajna lea daerpies vuekieh jñh njoelkedassh tseegkedh mah hijven prosessh tjirkieh, jñh leah viedteldihkie dejnie bijjemes prinsihpine juktie vielie aktelaaketje jñh veanhtadihks reeremem åadtjodh.

Tjaktjen 2024 Saemiedigkie barkoem eelki bijjemes njoelkedassh darjodh guktie edtja saemien almetjebaatsahtassh jñh gaelmie-/kroeptematerijellem mij almetjebaatsahtasside govlesåvva, reeredh. (Gaelmie-/kroeptematerijelle lea daesnie daeverh gaelmijste/kroeptijste mah eah leah almetjebaatsahtassh. Barkosne edtja aaj hijven jñh feerhmeles prosessh darjodh meatanårromen jñh liktemen bijre mah ovmessie mielh jñh vuajnoeh gietedieh, jñh dialogem sjyöhtehke guejmiejgujmie våaroeminie åtna.

Goh bielie daehtie prosesseste Saemiedigkie lea daajroevåaromem dorjeme mij tjoevkesem beaja ovmessie bielide aamhtesisie:

- -Tjöönghkemehistorihke
- -Juridihkeles mierieh (nasjonaale jñh gaskenasjonaale)
- -Arkeologeles jñh histovrijes daajroe jñh nuepieh vielie daajrose
- -Repatrieereme
- -Saemien voejkenevoete
- -Ovmessie krööhkemh jñh ïedtjh

Saemiedigkie juvnehtimmieh voenges seabradahkijste, almetjijstie, tjærtijste/siebrijste jñh organisasjovnijste vaajtele dan bijre mij byöroe vihkeles maadthprinsihpine åroddh reeremisnie saemien baatsahtassijste. Daejnie daajroevåaroeminie sijhtebe hijven digkiedimmievåaromem buektedh mij maahta åtnasovvedh dejstie giñh sijhtieh juvnehtimmiejgujmie båtedh.

1.1 Tjñelkestimmieh baakoetjærtijste

Voestegh naan tjñelkestimmieh baakoetjærtijste mah leah vihkeles damtedh gosse jaarhka lohkedh.

Almetjebaatsahtassh leah dovne ellies daektieh jñh bielieh almetjedaektijste jñh baenijste.

Lissine almetjebaatsahtasside gaelmie/kroepste aaj jeatjah ïebnh feerhmie. Vuesiehtimmien gaavhtan gæstoeh, gierehtse jñh gaalnen-svaajhpe biessesse man sijse åemie-almetje lea bñjesovveme, kroepsten fysiske struktuvre eatnamisnie, jñh aaj vaarjoeh jñh daeverh mejtie åemie-almetje lea meatan åådtjeme

kroepese/gaalman. Dejtie állermaahta goh **ij-almetjebaatsahtassh**. Dah leah bielie almetjistie j'ih identiteeteste.

Ávtejupmeles saemien gaelmieh. Gaelmievuekieh leah l'ihke v'iedteldihkie saemien veartenevuajnose j'ih jaahkoe-átnose. Gellie ovmessie saemien gaelmievuekieh gáávnesieh dehtie baeleste ávtelen kristelesvoetem sj'iehtesji. Joevegaelmieh leah ektienomme gaelmide mejtie maahta ektiedidh don áahpahkommes ávtejupmeles saemien gaelmievuakan, j'ih maahta dam fulkedh guhkiem báástede t'ijjen. Doh báarasommes vaarjeldihkie saemien baatsahtassh báetieh dejtie saemien joevegaelmijste, j'ih j'ijnjh tsiehkies daejriehtieh daate gaelmievuekie lea báástede 900-láhkose Kr.á. Áemie-almetjem maaje sáekienbiessiej sijse njáatsoesti j'ih gáarooji, j'ih b'iejesovvi gierkie-aavroej b'ierjegaski sijse, gierkiej nualan, j'ih stuerebe gierkiej l'ihke, sáemies aejkien t'j'ielke gaelmiekonstruksjovnigujmie jallh ráájsigujmie gaelmiej bijjeli. Voevti sisnie meehtin áemiealmetjidie lissine b'iejedh gierehtsi jallh moeregæstoej sijse – d'ihthe minngemes lea fenomeene gaskealteren raejeste. Gaelmievuekie lij átnosne goske jupmelesvoete stööremes sijjiem áadtjoeji Saepmesne 16-1700-láhkosne, j'ih sáemies lehkesne aaj 1800-láhkoe doekoe. Guktie daate lea akte dejtie guhkemes iktemierien gaelmievuekijste man b'ijre daajroem átna Europesne. Joevegaelmieh gáávnesieh stoerre bieline Saepmeste j'ih lea akte dejtie ellen vihkielommes gaaltijjistie m'isse daajroem utnebe saemien ávtetje aejkien b'ijre. Noerhte-Nöörjesne joevegaelmieh áajvahkommes mearoegaedtidajvine, mearan áarjese Trööndelagesne j'ih Noerhte-Sveerjesne dah leah jeenjemasth sis-dajvine j'ih vaeriedajvine. Akten baelien gosse kristeles kroepth eelkin átnose vaaltasovvedh, sijjeste joevegaelmieh noerhtene jáartajuvlemh sj'idti, daamtajommes njuanine j'ih stoerre j'ih smaave sááline.

Guvvie 1: Dagkerh «joevegaelmieh» ovmessie hammojne j'ih ovmessie lehkine; joevegen l'ihke, haevtine j'ih lihpine b'ierji j'ih gierkiej l'ihke vuj rööjsine. Eah dah ajve joevegisnie goh maahta lahtesistie mistelaakan sovmehtidh. Guvvie Saemiedigkie

Saepmien áerjielisnie jïh sisnjelds bielne skåajje- jïh jaevriegaelmieh (daaroen fangstmarkgraver) goh vuelehke rööjsh deavan nelnie jïh joevegaelmien sijjeste dah leah gaelmievuekie gusnie lea áemiealmetjidie báaltme.

Guvvie 2. Daaroengïelesne Fangstmarksgrav gohtjesávva.

Guvvie Saemiedigkie

Lissine aaj ávtejupmeles saemien jáartajuvlemh, daamtaj gejhkie saedtieáárkine. Naakenh váajnoes ráájsine bijjeli, men aaj goh jáartajuvlemh váajnoes mïerhkesjimmien namhtah. Aaj daesnie biessienjáatsoe jïh gierehtse jïh moeregæstoeh sïejhme. Aaj vuesiehtimmieh gáávnesieh roehtseguhpieh jïh goeveldihkie moerenlïedtjïh leah kroepthesijjine átnasovveme. Doh jeenjemes jáartajuvlemh mah leah áehpies, konsentrasjovnem vuesiehtieh sis-dajvine jïh vaeresne. Daate guvvie ij leah aktelaaketje. Aaj faktovrh dotkemistie maehtieh vihkele árrodh, goh mah gyhtjelassh dotkijh leah jarngesne átneme ovmesseie baeliej, jïh mej dajvi bijre dah leah ïedtjem vuesiehtamme. Jáartajuvlemh mearoegaedtesne leah vuesiehtimmien gaavhtan toelhkestimmiem nöörlen átneme, mearan urrebe dotkeme vuesiehte guvvie lea seapan vielie jeereldihkie, jïh jienebh jáartajuvlemh dælie vuarjasjamme orresistie jïh toelhkestamme saemien ektiedimmien sijse.

Jupmeles kroepth. Gosse giehteli saemide kristegassjine darjodh, bijre jarkan Saepmesne, dovne gærhkoeh gærhkoegaartenigujmie jïh kristeles kroepthesijjeh tseegkesovvin. Ánnetji ánnetji saemieh stillesovvin sijjen áemie-almetjïh juvledh dejnie kristeles kroepthesijjine. Mijjen aaj vuesiehtimmieh jupmeles gærhkoegaartenh dejtie sijjide bïjesovvin gusnie saemieh lin sijjen áemiealmetjidie juvleme aarebi.

Joekehtse saemien ávtejupmeles- jïh jupmeles gaelmiej gaskem ij leah læjhkan eevre tïyölkehke, akte sertiestimmieboelhke orreme gusnie ij iktesth sïjth nuepie árrodh eevre seekerelaakan moenedh man religijovnese almetje govlesovvi. Saemieh jeenjemasst jupmelesvoetese jïh orre juvlemevuekide noerhkesovvin, jïh daate ánnetji ovmesseie boelhki sjugniehtovvi dennie guhkies Saepmesne. Dejnïe jalletje dajvine dïhte protestanteles misjoneereme jïh kristedehteme uvtemes sjugniehtovvin 1600-1700-låhkoen.

Guvvie 3. Guovdageidnu gærhkoesijjie

Guvvie Saemiedigkie

Gaelmieh daan sertiestimmieboelhken mah «jupmeles» vâåjnoeh, eah lin iktesth jupmeles. Arkeologeles dokumentasjovne gâåvnese ihke elemeenth âvtejupmeles juvlemevuekeste akten boelhken gaelmine jâerhkiejin mah kristeles kroepthesijjide bïjesovvin. Luvliesaemiej gaskem, gusnie kristedehteme sjugniehtovvi ânnetji aarebi, medtie 1550, ij vâåjnh goh noerhkeme lea seamma jïjnje âtnasovveme. Vuestelen vâåjnoe goh âajvahkommes âadtjoejin sijjen âvtejupmeles vuekieh nuhtjedh, naakede maam ektiedimmesne vuajna dej veaksehks rituaaligujmie jïh seremonijigujmie russiske-ortodokse jupmelesvuekesne.

Tjuara aaj «giesiegaelmieh» neebnedh. Dah leah annjebodts gaelmieh mah âtnose vaaltasovvin gosse naakenh sealadin guhkene gærhkoegaertienistie/kroepthesijjeste maam edtjin nuhtjedh. Daamtaj dah leah bâatsoesaemiej juhtemegeajnoej mietie, jïh giesien ârromesijjine. Dellie âemie-almetjem annjebodts juvlin mearan vuertiejin goske edtjin bâåstede juhtedh don dajvese gusnie kroepthesijjide lij. Daamtaj dam daelvege darjoejin gosse meehtin âemie-almetjem gieriehtsinie foeresjidh kroepthesæjjan/gærhkoegaertienasse, juktie aejlies jâartese bïjesovvedh. Dagkerh gaelmieh daamtaj gaavna gejhkie rossine, daamtaj sjaarine jïh maaje sâåline jaevresne olles juvrh edtjh dejtie skaarohtidh. Meehtin dagkerh gaelmieh nuhtjedh gellien aejkien.

2. Saemien almetjebaatsahtassh sijse tjöönghkedh – histovrijes duekie

Saemien almetjebaatsahtassh leah sijse tjöönghkesovveme institusjovnide joehtslaakan, j̄ih jeereldihkie vʉekiej j̄ih etihkeles njoelkedassi mietie 1800-låhkoen raejeste. Doh aareh tjöönghkemh 1800-låhkoen j̄ih aareh 1900-låhkoen lin daamtaj viedteldihkie naeliebiologeles dotkemasse. Dovne byögkeles barkijh, dotkijh j̄ih privaate almetjh saemien almetjebaatsahtassh olkese veedtjin, seedtin j̄ih doekin museumidie j̄ih vāarkojde. Sāemies aejkien aaj saemieh lin meatan dam darjodh.

Stööremes vāarkoe saemien almetjebaatsahtassigujmie, ovrehte 1000 indivijdigujmie, lea Bioantropologeles vāarkosne Medisijnen basalefaagi instituhtesne Osloven universiteetesne (aarebi nomme De Schreinerske Samlinger, daan mænngan gohtjesåvva BAS). Baatsahtassh vāarkosne BAS:sne leah dovne baatsahtassh åvtejupmeles j̄ih jupmeles gaelmijste j̄ih kroeptijste. Dah sijse tjöönghkesovvin boelhken 1850-1977. Doh jeenjemes dejstie tjöönghkesovvin gærhkoegaertienijstie dāaktarijstie j̄ih medisijnerestudentijste boelhken gaskem 1914-1940, j̄ih lin bielie anatovme Emil Schreineren programmesne juktie dam fysiske antropologijem Nöörjesne goerehtidh. Naeliebiologeles dotkeme j̄ih tjöönghkeme saemien baatsahtassijste saemien åvtejupmeles gaelmiesijijstie j̄ih gærhkoegaertienijstie daamtaj vuastalimmiem j̄ih sårkoem sjugniedi voengesne. Schreineren gujht luhpiem Gærhkoedepartemeenteste utni, men doh voenges saemien årrojh daamtajommes idtjin gihtjesovvh, j̄ih dah gellien aejkien ḡirrin. 1800-låhkoen j̄ih aareh 1900-låhkoen daate materijaale sijse tjöönghkesovvi don baelien vuajnoej gaavhtan almetjoekehtsi bijre. Jeenjesh v̄ienhtin almetjh meehtin juakasovvedh naeliekategoriji mietie, gusnie sāmies dāehkie jollebe aarvoem mubpijste åadtjoeji. D̄ihte daamtaj vesties dāemiedimmie åejvieladtijstie j̄ih don baelien dotkijijstie saejrieh, sohtehtiksvoetem j̄ih traavmah sjugniedi mah ihkuve ḡiejh gelline saemien voenges seabradahkine b̄iejeme. Tjuara daam aspektem krööhkestidh gosse edtja njoelkedassh evtiedidh bāetijen aejkien reeremasse baatsahtassijste, mah daan biejjien BAS:sne gāåvnesieh.

Guvvie 1. Tjöönghkeme almetjebaatsahtassijste Neidenisnie. Guvvie Johan Brun 1915, Norges arktiske universitetsmuseum.

Almetjebaatsahtassh mah leah baaateme BAS:se 1940 mænngan leah aajvahkommes illedahke arkeologeles kroehkemijstie, jñh ij goh riekte lñhtse naeliedotkemisnie. Daan boelhken maaje doh jeatjah baatsahtassh mah eah lin almetijstie, seedtesovvin respektijve reeremuseumasse, aajvahkommes Vitenskapsmuseumasse (NTNU) Tråantesne, jñh Nöörjen arktiske universiteetmuseumasse (UIT) Romsesne. Daate sæjhata jiehtedh almetjebaatsahtassh jñh jeatjah baatsahtassh seamma gaelmeste leah gellien æjkien sierrene fiereguhtene institusjovnesne.

1977 raejeste ajve reeremuseumh mah gaajhkh materijaalh daasteme gaelmijste fiereguhten geograafeles dajvine. Daah baatsahtassh, dovne almetjebaatsahtassh jñh jeatjah baatsahtassh, leah sijse baaateme goh illedahke jaahkesjamme arkeologeles goerehtimmijste mej reaktavåarome kultvremojhteselaakesne. Daate aajvahkommes joevegaelmiej bijre.

Daate sæjhata jiehtedh almetjebaatsahtassh jñh jeatjah gaelmiematerijaalh mah sijse tjöönghkesovveme daan biejjien, ovmessie institusjovnijste reeresuvvieh. Æjvieveahka saemien baatsahtassijste lea BAS:sne. Jaepien 1999 raejeste dah leah reeresovveme njoelkedassi mietie jñtse latjkosne Saemiedigkine. Saemien almetjebaatsahtassh mah leah sijse baaateme 1977 mænngan, jñh jeanatjommese dehtie jeatjah gaelmiematerijaaleste, leah vaarkhosne jñh reeresuvvieh dejnie kultvrehijstovrijes universiteetmuseuminie UIT:sne jñh NTNU:sne.

Bijre jarkan veartenisnie, seammalaakan goh BAS:sne, daektiehvaarkhoeh dorjesovvin mah edtjin naeliebiologeles dotkemisnie åtnasovvedh. Dan åvteste dovne åsesiestimmie jñh låtnoehtimmie baatsahtassijste dorjesovvin universiteeti gaskem, jñh laanteraasti rastah. Seammasiienten markeede sjugniesovvi, jñh privaate aktöörh saemien almetjebaatsahtassh (joekoen æjjienskuvhrie) veedtjin jñh doekin riekte ålkoelaanten universiteetide, joekoen 1800-låhkoen minngiegietjesne jñh 1900-låhkoen aalkoelisnie. Jeatjah baakoejgujmie ovnohkens låhkoe saemien almetjebaatsahtassijste aaj vaarkhojne jeatjah laantine gååvnesieh.

3. Mierieeaktoeh

3.1 Gaskenasjonaale mierieh

Gaskenasjonaale konvensjovnh jñh bæjhkoehimmieh mejtie Nöörje lea ratifiseereme/ mej bijre seamadamme aaj muenieh guktie edtja saemien almetjebaatsahtassh jñh gaelmiematerijaalem gñetedidh: Joekoen sjyöhtehke lea;

EN:n konvensjovne sivijle jñh politihkeles reaktaj bijre (SP) artihkele 1 jñh 27
[FNs verdenserklæring om menneskerettigheter](#))

- –Konvensjovne lea sjñhtesjamme jñh nöörjen reaktan åvtelen baaata almetjereaktalaakesne. Daate sæjhata jiehtedh konvensjovne voestegh baaata jis jeatjah nöörjen laaki vööste strijrie.

ILO-konvensjovne nr. 169 aalkoeåålmegi jñh kirriealmetji bijre jñtjeraarehke staatine (ILO-169)
[ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater - Lovdata](#))

EN:n bæjhkoehimmie aalkoeåålmegi reaktaj bijre (UNDRIP)
[FNs erklæring om urfolks rettigheter](#))

SP artihkele 1 nr. 1:

«Gaajhki almetji lea jijtjemoenemereakta. Daan faamoen mietie dah friijelaakan jijtsh ekonomeles, sosijaale jñh kulturelle evtiedimmiem muenieh». Reakta jijtjemoenemasse aaj aalkoeaålmegh feerhmie, naakede mij vääjnesasse bääta UNDRIPEN 3. artihkelisnie.

SP artihkele 27 lea staati dïedte bñjre unnebelåhkoej reaktam kultuvrese, gñelese jñh religijovnese gorredidh. Daate aaj aalkoeaålmegh feerhmie, aaj saemieh.

Nöörje ILO-konvensjovnem 169 ratifiseeri jaepien 1990. Konvensjovne aalkoeaålmegi reaktam buerkeste jijtsh kultuvrem vaarjelidh jñh guhkiebasse evtiedidh, jñh åejvieladtji dïedtem rääjvarimmieh tjirrehtidh juktie daam barkoem dääarjoehtidh.

UNDRIP:en leah gaskem jeatjah njoelkedassh aalkoeaålmegi kultuvrebyjresen bñjre, joekoen ållermaahteme artihkelisnie 11, 12 jñh 31. Desnie tjåådtje aalkoeaålmegi lea reakta aarebi, daaletje jñh bætijen æjkien kultuvrevuekieh gorredidh, vaarjelidh jñh guhkiebasse evtiedidh, goh religijööse, arkeologeles jñh histovrijes sijjieh. Aaj ållermaahteme aalkoeaålmegi reaktam jijtsh almetjebaatsahtassh jñh rituelle objekth gñehtjedidh. Bæjhkoehimmie ij leah rïekteles vïedteldihkie, men vihkeles prinsihph buakta gaskenasjonaale aalkoeaålmegereaktan sisnjelen.

3.2 Nasjonaale mierieh

Maadthlaaken § 108 jiehtegh utnieh mah leah saemien reaktaj bñjre Nöörjesne: Staaten åejvieladtjh dïedtem utnieh sjiehteladtedh ihke saemien åålmege, goh aalkoeaålmege, maahta sijjen gñelem, sijjen kultuvrem jñh sijjen seabradahkejieledem tjirkedh jñh evtiedidh.

Kultuvremojhteselaake: Saemien kultuvremojhtesh mah leah jåartavïedteldihkie, daate sæjhta jiehtedh dah leah desnie gåabph aalkoelisnie bñjesovvi, jñh mah dovne 1917 raajan leah jijtssistie vaarjellamme kultuvremojhteselaaken mietie, jñh mah leah reeremen nuelesne Saemiedigkeste. Daate aaj saemien gaelmieh feerhmie jñh gaelmiej sisvegem. Saemiedigkie faamoem åtna skillehtassh luhpiedidh vaarjellamme saemien gaelmine mah leah eatnamisnie, desnie gåabph aalkoelisnie bñjesovvin.

Gosse kultuvremojhtesh leah sijse veedtjesovveme arkeologeles goerehtimmiej gaavhtan (dsj. luhpiedimmien mietie Saemiedigkeste) jallh gååvnesovveme/deellesovveme jeatjah fåantoej gaavhtan, dah definisjovnem utnieh loeves kultuvremojhtesh. Loeves kultuvremojhtesh leah staaten eeke. Dah reeresuvvieh jñh vöörhkesuvvieh staaten bieleste reerememuseumisnie dennie sjyöhtehke dajvesne. Daate aaj faamosne saemien kultuvremojhtesidie, daan nuelesne almetjebaatsahtassh mah leah sijse veedtjesovveme. Dïhte sjyöhtehke reerememuseume eventuelle gyhtjellassh löönemen bñjre jallh dotkemen bñjre loevesgaavnojde sjæjsjele. Dan åvteste ij Saemiedigkie reeremedïedtem loeves saemien kultuvremojhtesi åvteste utnieh.

Gosse lea almetjebaatsahtassi bijre mah leah BAS:sne, dellie dah aaj laaken mietie, definisjovnem utnieh loeves kultuvremojhtesh, j̄ih dan ávteste d̄ihthe respektijve reerememuseume regijovnesne mestie baatsahtassh b̄aetie, lij byöreme reeremediedtem utnedh. Joekoen jeenjesh dejstie baatsahtassijste veedtesovvin guhkiem ávtelen daaletje laakh faamoem áadtjoejin, j̄ih lin don aejkien veedtesovveme (fysiske) antropologeles tj̄ielkestimmiej mietie (naeliedotkeme), j̄ih ij kultuvrehistovrijes tj̄ielkestimmien mietie. Baatsahtassh dan ávteste b̄iejesovvin anatomiske instituhtese medisijnen fakulteetesne Oslovisnie. Jeatjah baakoejgumie lokaliseereme ij leah daan biejjien laaki mietie gusnie gaajhkh arkeologeles gaelmiematerijaalh reeresuvvieh j̄ih ḡieteduvvieh kultuvrehistovrijes museuminie mah striengkies kr̄ievenassi mietie berkieh, dovne etihken j̄ih v̄aarhkoetsiehkij bijre. Tj̄öönghkemehistorihken mietie lea daam tsiehkien áádtjeme, doh almetjebaatsahtassh mah s̄ijse tj̄öönghkesovvin 1800- j̄ih aareh 1900-láhkoe vöörhkesuvvieh antropologeles/anatomiske v̄aarhkosne Oslovisnie. 1999 raejeste Saemiedigkie j̄ih UIO leah latjkoem átneme mij jeahtha Saemiedigkie d̄ihthe mij sj̄æjsjalimmieh vaalta dovne eventuelle sertiestimmien, átnoen j̄ih dotkemen bijre mij lea v̄iedteldihkie saemien almetjebaatsahtasside daennie v̄aarhkosne. Daate vihth, lea praksise mij ij leah laaki mietie, dan ávteste r̄iektesisnie dellie d̄ihthe sj̄yöhtehke reerememuseume mij edtja loevesgaavnoeh reeredh man nualan almetjebaatsahtassh aaj b̄aetie. Uvtelassesne orre kultuvremojhteselaakese mij bööti njoktjen 2025 (NOU 2015:3) lea uvtedamme daam praksisem laakide viedtedh. Jis daate uvtelasse meatan vaaltasávva dennie orre laakesne, daate sæjhta jiehtedh Saemiedigkie, laaken tj̄irrh, reeremediedtem áádtje gaajhki saemien almetjebaatsahtassi ávteste Nöörjesne saah gusnie vöörhkesuvvieh.

3.3 Dotkemeetihkeles moenehtsh

Orre daajroe vihkele, men ij konsekvensi namhtah. Daan biejjien edtja hævvi ektiespiele árrodh seabradahken j̄ih vitenskapen gaskem, j̄ih systeemh dorjesovveme dam tjirkedh. Nöörjesne lea gaskem jeatjah nasjonaale dotkemeetihkeles moenehtsh tseegkeme (FEK), mij edtja ḡiehtjedidh gaajhke dotkeme jááhkesjamme etihkeles náarmi mietie dorjesávva. Dah dam hööptije barkoen, raeriestimmien j̄ih nænnoestimmiej tj̄irrh darjoeh, j̄ih kraanskomen tj̄irrh aktegsaamhtesijstie, mejtie s̄áájhtoe dotkeme ov-r̄iektes. Golme faagemoenehtsh, akte kraanskomemoenehtse j̄ih akte vueliemoenehtse;

- Eatnemevitenskapen j̄ih teknologijen faagemoenehtse
- Medisijnen j̄ih healsoefaagi faagemoenehtse
- Seabradahkevitenskapen j̄ih humanioran faagemoenehtse
- Kraanskomemoenehtse juktie meadtam dotkemisnie goerehtidh
- **Moenehtse juktie dotkemem almetjebaatsahtasside vuarjasjidh**

Lissine dejtie bijjemes moenehtsidie lea amma j̄ijtse moenehtsem tseegkeme (daamtaj állermaahteme goh «daektiehmaenehtse») mij raerieh j̄ih b̄ihkedimmiem vadta dotkemisnie almetjebaatsahtasside.

Nasjonaale moenehtse juktie dotkemem almetjebaatsahtasside vuarjasjidh (Daektiehmaenehtse) tseegkesovvi 2008 Maahtoedepartemeenteste, j̄ih lea j̄ijtjeraarehke j̄ih dáaresthfaageles moenehtse Dejnien nasjonaale dotkemeetihkeles moenehtsinie (FEK). Daektiehmaenehtse raerieh j̄ih b̄ihkedimmiem vadta institusjovvide j̄ih aktegsdotkijidie, dotkemeetihkeles gyhtjelassine mah lea

dotkemen bĳre almetjebaatsahtasside. Daate maahta  rrodh dotkemeprosjektine,   hpehtimmesne, bievnienisnie, vuesiehtimmine, repatrieeremisnie, j h g tetedimmesne almetjebaatsahtassijste reeremisnie j h arkeologeles kroehkeminie. Dotkijh j jtjeraarehke d edtem utnieh daajroem reebledh j  hkesjamme dotkemeetihkeles n  rmi bĳre, j h tjirkedh dotkeme dorjes vva daej n  rmi mietie abpe dotkemeprosessesne. Barkoevuekie tseegkesovveme gusnie dotkijh lahtesen bĳre birrieh daektiehmoenehtsistie gosse soejkesjieh almetjebaatsahtasside dotkedh.

4. Maam gaelmieh j h gaelmievuekieh maehtieh mijjese sopsesidh?

Maahta saemien  vtejupmeles gaelmievuekieh goh neebnesovveme, guhkiem b  stede fulkedh. Saemien gaelmieh, daamtaj  nnetji ov-veele gohtjesovveme joevegaelmieh (urgraver), vuesiehtimmien gaavhtan stoorre bieline Saepmeste g  vnesieh. Dej gaskem aaj gaelmier  jsh j h j artajuvlemh, j h  erjielisnie aaj dah mah daaroeng elesne gohtjesovvin fangstmarkgraver, mejtie ektede saemieh leah h altoem  tneme Gaske-Sveerjesne j h Sisnjelds  stlaantesne Nöörjesne. Lissine gaelmieh pleenteldihkie karaktereste g  vnesieh, mah lihke gaskesem j h ektiedahkoem saemiej j h norr  ne/nöörjen j h jeatjah kraannaj gaskem vuesiehtieh. Ij leah doh saemien  vtejupmeles gaelmievuekieh dan j jnjem goerehtamme, joekoen gusnie g  vnesin, guktie dajveste dajvese jeerehtin j h guktie doh aaremes vuekieh v  jnin. J h aaj numhtie, j jnje dehtie daajroste mijjieh daan biejjien utnebe, lea b ateme dan veedtjemen gaavhtan almetjebaatsahtassijste naeliebiologeles dotkemisnie. Daate lea etihkeles d eriesmoere, j h vuesehte aaj man gellielaaketje j h g erve daate suerkie lea.

Guktie lea  emie-almetjidie juvleme j h g tetedamme, maahta gaskem jeatjah goerkesem vedtedh  vtetje aejkien religij  se jaahkoen bĳre, j h rituaali, sosijaale joekehtsi,  esiestimmien j h gaskeseviermien bĳre. Saemien gaelmieh leah dan  vteste akte dejstie ellen vihkielommes daajroegaaltijijstie mijjieh utnebe saemien baelien,  rromen j h kontinueetem bĳre guhkede gietjeste. Gaelmievuekie lea veele v edteldihkie saemien jieledovuajnose j h jaahkose, j h aaj jarkelimmien j h jeerehtsem daejnie suerkine vuesehte.

Lissine dejtie saemien v  htide guktie gaelmieh leah dorjesovveme, aaj gellie s arhts daeverh gaavneme mah leah  emie-almetjinie ektine b ejesovveme. Maahta  rrodh tjaetsiegierkieh j h ovmessie v rjoeh, soermesh j h br  sjah, br  nsev rjoeh, vijremed rregh, naaloeɡ etieh j h keramihke, j h daate t jje doekoe jeerehte. Gelline gaelmine aaj m arah kreekijste gaavneme, joekoen t jeskeme j rremh bovtseste, men aaj m arah gellie v lles kreekijste j h s emies aejkien l emties kreekijste. Gellieh dejtie daevierijstie jeatjah geograafeles dajvijste b etieh, j h vijries ektiedimmiem soemen, baltiske, russiske j h norr  ne almetjigujmie vuesehte. Gaelmievuekien t jrrh maehtebe dan  vteste daajroem  adtjodh guktie doh saemien ektiedimmieviermieh leah jorkesamme t jje doekoe.

Maahta introduksjovnem kristelesvoeteste saemien dajvine  ajvahkommes golme tsiehkide ektiedidh. D hte voestes lea d hte aareh baajnehtimmie mij minngiegietjien r ejeste voestes jaepiet vsenistie Kr. m. sjugniehtovvi (ruevtieaalteren minngiegietjesne), j h gaskeaalteren s jse gosse d hte orre religijovne  nnetji  nnetji saaseri Saepmesne, j h gusnie saemieh aaj áehpies sj dti jupmesvoetine. Aalkoelisnie mearoeɡ edtiedajvine noerhtene Noerhte-

Romsese. Daesnie gellie sáarhts árrøjh, jìh saemieh aaj gaskesem dejnie orre religijovnine áadtjoejin mij saaseri. Noerhte-Romsesne jìh Finnmarhkesne, gusnie saemieh lin okteginse, dìhte aareh gaskese jupmelesvoetine lea viedteldihkie dejnie nööri koloniseereminie jìh tseegkeminie göölemesijide mearoegaedtien mietie 1200-låhkoen raejeste. Akte jeatjah vihkeles boelhke lea dìhte russisk-ortodokse misjovnebarkoe mij stuvresovvi dej luvliesaemien jìh skoltesaemien árrøj vöste 1500-låhkoen. Daate barkoe uvtemes dajvem feerhmi mij lea Áarjel-Varangere daan biejjien. Dìhte gáalmede jìh vihkielommes boelhke lea dìhte (daanske)-nööri misjovnebarkoe 1700- jìh 1800-låhkoen. Thomas von Westen misjovnefeelemh saemien dajvine 1717-1723 lij aalkove akten systematihkeles jìh ulmievoerkes misjovnebarkose.

1700-låhkoen raajan saemien veartenevuajnoe jìh religijööse vüekieh annje naa stoerre sijiem utnin saemien seabradahkine. Lij naa sïejhme meatan árrød jupmeles rituaaline seammásienten goh jienebh vüekieh utniehtin mah lin viedteldihkie don saemien religijovnese. Gellie hearrah lin madtjele gosse saemieh kristesovvin jìh lin meatan gærhkoen dahkojne, bieleden krieveth saemieh dam saemien religijovnem állesth vuastalin. Thomas von Westen jìh dìhte pietisteles kirrie eah lin seamma toleraante, jìh 1700-låhkoe doekoe akte jihtselesåbpoe jìh vestiesåbpoe misjoneereme sjugniehtovvi, striengkiesåbpoe krievenassigujmie persovneles religijovnemålsomen, reaktoe jaahkoen jìh jieledévüekien bïjre. Daate aaj vielie ulmievoerkes gæmhpoem saemien religijovnen vöste vedti, aaj ritneme jìh eerjeme saemien gievrijste, siejtijste jìh sjielesijijste.

Mijjieh daam sertemeboelhkem aaj gaelmievüekesne gaavnebe. 1700-låhkoe doekoe saemieh mah lin protestanteles baajnehtimmien nuelesne, ahkedh vielie noerhkesovvin sijjen áemie-almetj vihties kroepesijide aejlies jáartesne bïjedh. Læjhkan vüesiehtimmieh gáávnesieh ihke elemeenth joevegaelmievüekesne annje maehthieh saemien jupmeles kroepine gáávnesidh 1800-låhkoen jìh «giesiegaelmine» ovrehte gaskoeh 1900-låhkoen raajan.

4.1 Maam almetjebaatsahtassh maehthieh mijjese soptsestidh?

Doh minngemes luhkiejaepieh akte ahkedh jìh varke teknologeles evtiedimmie orreme mij lea viedteldihkie dïsse maam analysh almetjebaatsahtassijste maehthieh mijjese mijjen maadtoej jieledi bïjre soptsestidh. Daate evtiedimmie sæjhta jáerhkedh, jìh sæjhta mijjese orre daajroenuepieh saemien maadtoej bïjre vedtedh bætijen aejkien. Analysh almetjebaatsahtassijste, jeatjah arkeologeles materijaaline ektine áesiestimmeste jìh låtnoehtimmeste, maehthieh lissiehtamme daajroem svihtjeme- jìh låtnoehtimmieviermiej bijjeli vedtedh aktene regijovnesne. Dotkeme saemien almetjebaatsahtasside maehthieh veele daajroem vedtedh aalteren, healsoen, jieledévüekiej, mobiliteeten, byjjenimmiesijjien jìh beapmoen bïjre, dovne indivijdenjieptjesne jìh dæhkienjieptjesne. Dìhte maahta aaj jarkelimmieh vüesiehtidh tïjje doekoe, jìh tsiehkieh mijjen árromedajvi sisnjeli jìh jeatjah dæhkiej muhteste.

4.2 Itjmies goerehtimmievüekieh

Doh analysh mah jïjnjem jìh veelemes daajroem vedthieh, daamtaj krievieh akte fysiske pryöve vaaltasávva mãareste jallh baenijste. Dìhte áahpahkommes vüekie lea seapan **karbondateereme (C14-dateereme)**, gusnie aktede pryöveste naan gille milligrammine maahta mãaramaterijaalem naa veelelaakan dateeredh, jìh dan gaavhtan aalterem vedtedh gæssie almetje lea vyöseme.

Isotypeanalysh ahkedh orre nuepieh vedtieh mah idtjin aarebi gâāvnesch. Juktie dagkeres analyse darjodh lea aaj daerpies fysiske pryövem vaeltedh määreste/baeneste. Dñhte pryöve maam dagkerh analyside daarpesje lea joekeen onne, stoeredahkesne 0,1 grammen raejeste jallh unnebe.

Gelliesäärhts isotyp gâāvnesieh, goh karbone, nitrogene, svovele jñh stroentiume, mij gâāvnese määrine/baenine, jñh gusnie analysh joekehts säärhts bñevnesh vedtieh. Isotopanalysh määreste-/baeniepryövijste maehtieh mijjese soptsestidh maam almetje lea byöpmedamme jñh mehtie dajveste beapmoe bööti, mennie dajvesne almetje byjjeni jñh eventuelle juhtemi bñjre gusnie almetje lea vyöseme jieleden tjñrrh. Vuesiehtimmien gaavhtan joekehtsh isotope-aarvojne maehtieh bñevnesh vedtedh mehtie beapmoe lij bearkoe, guelie jallh sjædtoeh, jñh mennie mieresne sjædtoeh lin villes jñh/jallh sjñdtedahteme.

Guvvie 2. Onne fysiske ðebnh strontiumpryövojde daarpesje. Guvvie pryövoem sñrvenmoereste vuesehte. Guvvie Corrie Hyland, University of York.

DNA-analysh báarasábpoe almetjebaatsahtassijste maehtieh vyörtegs bñevnesh stuerebe almetjedåehkiej bñjre vedtedh, goh geograafeles juhtememöönesteri jñh genetiikkeles baanti bñjre ovmesse årromedåehkiej gaskem. Ij sñjhth mæreles jallh nuepie årrodh slñektevoeten mietie vuartasjidh gaskem almetjh mah daelie jielieh jñh doh almetjebaatsahtassh mah leah dan báeries, guktie lea dejnie daaletje väärhkojne. Bijjemes njeptjesne DNA-analysh maehtieh maam akt genetiikkeles maadtoen bñjre guhkede gietjeste jiehtedh. Genetiikkeles maadtoe ij dan jñjnjem etnisiteeten bñjre jiehtieh. Lissine skñemtjelasside mehtie maahta eerpedh, maahta DNA-analysine aaj jienebh säärhts bakterije-/vijruseskñemtjelassh vuesiehtidh, v.g. tuberkulose jñh malarija.

4.3 Ij itjmies goerehtimmieh

Maahta aaj daajroem veedtjedh viehkine ajve baatsahtassh goerehtidh, bielemen fysiske pryövñh vaeltedh. Maahta gaskem jeatjah tjoelem, aalterem moenedh, man tjarke fysiske jieledem almetje lea åtneme, mehtie fer vaenie beapmoem åådtjeme, fysiske skaarah, jñh jienebh säärhts skñemtjelassh aaj fysiske gñejh daektine biejjeh.

5. Repatrieereme

Naeliedotkeme jñh tjöönghkeme almetjebaatsahtassijste leah daaresjimmieh mah annje gellie saemieh jñh saemien voenges seabradahkh tjarke baajnehtieh. Dan åvteste daerpies ráajvarimmiejgujmie mah maehtieh likteminie viehkiehtidh, jñh

vyörtogsvoetem vihth orrestidh. Daeverh jñh almetjebaatsahtassh bäästede deelledh leah vihkele bielie liktemebarkoste sjädtene gellene lehkesne. Dan gaavhtan voenges seabradahkh maam akt bäästede äadtjoeh mij lea teehtpesovveme. Meatan ärrödh moenedh jñh baahtsemem äadtjodh jñtsh kultuvredaevieridie jñh baatsahtasside aaj viehkietieh væljnoeh faamoebalansem staeriedidh mij histovrijes heannadimmiej jñh ov-etihkeles tjöönghkemepaksisi tjärrh sjugniesovveme.

Histovrijes jñh arkeologeles daeverh bäästede seedtedh (repatrieeredh) daamtajommes säjhta jiehtedh daeverh bäästede vadtasuvvieh museumasse voengesne gubpede aalkoelistie böötin. Naemhtie daeverh dovne gåatan bääteme, jñh jäerhkieh orre daajroem saemien histovrijen jñh kultuvren bjäre vedtedh.

Saemien almetjebaatsahtassh maetie, seammalaakan goh daeverh, aaj bäästede seedtesovvedh saemien kultuvrehistovrijes museumasse don sijien lihke gubpede böötin. Kultuvrehistovrijes museumh ICOMS:en (International Council of Museums) museumeetihkeles njoelkedassh vöörhkemen jñh gjetedimmien bjäre almetjebaatsahtassijste fulkieh. Dah mah kultuvrehistovrijes museumeväärhkoeh reerieh aaj sjäre maahtoem utnieh konserveeren jñh gorredimmien bjäre daetie säarhts materijaaleste. Gosse bäästede seedtesävva säjhta aaj jiehtedh baatsahtassh orresistie juvlelgieh sijien dajvesne gubpede böötin. Jeenjesidie daate lea vihkele, dah almetjh mah leah vaaltasovveme sijien gaelmiesijijste, bäästede bjäesuvvieh, jalhts daamtaj maahta gjerve ärrödh, jñh ij gåaredh gännah fierhten almetjebaatsahtassi gaelmiesijjiem jallh gaelmiem gaavnedh. Orresistie juvledh säjhta jiehtedh baatsahtassh eah sjñth vielie jaksoes ärrödh goh daajroegaaltije saemien ävtetje aejkien bjäre.

Juktie nuepieh orre daajrose gorredidh, akte dävvoje vuekie orre juvlemen sjäekenisnie, maahta ärrödh pryövñh vaaltasuvvieh jñh osteologeles dokumentasjovnem baatsahtassijste tjärrähtidh ävtelen vihth juvlelgieh. Dagkeres vuekie ij sjñth dam seamma daajroem vedtedh goh ellies goerehtimmie almetjebaatsahtassijste. Pryövñh eah darhkh sjñth nuepieh jñh daajroedaerpiesvoeth krööhkestidh mejtie bäetije boelvñh dagke utnieh. Dagkeres vuekie lea dovne sjaavnjoem bäästedesertemen bjäre baatsahtassijste akten kroepesäjjan krööhkestidh, seammäsienten goh nuepie vadtasävva daajroevädtjemen bjäre bäetijen aejkien.

Daennie ektiedimmesne säjhta vihkele ärrödh njoelkedassh gåävnesieh eventuelle dotkemasse pryövine mah vaaltasovveme. Jaksoes materijaale dotkemasse mäenngan, mäenngan pryövñh vaaltasovveme orre juvlemen ävtelen, säjhta joekoen gaertjieldihkie vierhtine ärrödh gosse gaajhke jeatjah lea orresistie juvlelgamme. Dagkeres pryövevaelteme gaskem jeatjah dorjesovvi orre juvlemen sjäekenisnie baatsahtassijste 94 almetjijstie Neidenisnie jaepien 2011. Dellie osteologeles dokumentasjovne (visuelle goerehtimmie fysiske pryövi namhtah) gaajhkijste indivijdjiste dorjesovvi, jñh lissine naan smaave pryövñh vaaltasovvin määrijste jñh baenijste säemies dejstie baatsahtassijste. Dateereme 10 indivijdjiste bäästede 1300-låhkose vuesiehtie. Seammalaakan Todd'suel/Gravholmen Pasvikesne, gusnie pryövñh 21 baatsahtassijste leah dateereme. Daesnie illedahkh vuesiehtie aaj daate gaelmiesijjie lij åtnosne joe 1300-låhkoen. Daate säjhta jiehtedh gaelmiesijjie lij åtnosne goh skoltesaemien gaelmiesijjie aaj ävtelen jupmeles gaelmiesijjine sjädti.

Guvvie 6. Skåaltesaemien kroepthesijie Pasvikesne. Daase baatsahtassh, mah Todd'suel/gravholmenen sistie Pasvikjohkesne jáhtasovvin 1950-låhkoen, vihth juvlelgamme. Juhteme deahpadi tjaetsie-åerien reguleereme-soejkesji gavhtan. 21 áejjienskuvhrie Universiteetese Oslovisnie seedtesovvin j'ih idtjin juvlelgh nubpiej baatsahtassi gujmie. Aamhtese daelie Saemiedigkesne g'ietedimmesne.

Guvvie: Sametinget

Aaj sveerjen bielesne plearoeh illedahkh átna. Urrebe goerehtimmieh baatsahtassijste mejtie olkese kroehki Rounala báeries gærhkoegaertienisnie Noerhte-Sveerjesne 1915 leah eevre orre, j'ih ov-veanhtadihks daajroem vadteme. Aerviedi gærhkoegaertene don báarasommes áehpies kapellese sijjesne govlesovvi 1500-låhkoen raejeste, men baatsahtassh lin 1200-1300-låhkoste. Daate gyhtjelassem buakta mejtie sagke báarasåbpoe jupmeles saemien kroepth gáávnesieh goh aalkoelisnie aerviedamme, jallh mejtie gærhkoegaertene lea akten aarebi ávtejupmeles saemien gaelmiesijjien nille biejesovveme.

Saemiedigkien gaavhtan sæjhta vihkele árrodh tjíelkestehtedh mejtie baatsahtassh mah daan biejjien BAS:sne vöörhkesuvvieh, annje byöroeh desnie vöörhkesovvedh. Daate antropologeles /anatoemes vээрhcoe gusnie barkijh eah naan kultuvrehistovrijes maahtoem utnieh, jallh gusnie ij leah naan vээрhkoetsiehkíeh mah leah nasjonaale j'ih gaskenasjonaale museume-etihkeles njoelkedassi mietie kultuvrehistovrijes vээрhkojde. Saemiedigkie tjíerteste baatsahtassh mah iktegisth vээрhkojne gáávnesieh edtjeh stoerre seahkarimmine g'ietedovvedh, j'ih dan hijven vaarjelimmietsiehkíeh utnedh goh gáarede, dan guhkiem dah leah vээрhkosne.

Saemiedigkie tjuaara aaj daennie ektiedimmesne, etihkem vuarjasjidh daan biejjien praksisisnie, man ávteste baatsahtassh seamma indivijdeste eah iktesth ektesne vöörhkesovvh. Muvhten aejkien áejjienskuvhrie lea BAS:sne, mearan jeatjah baatsahtassh leah sjyöhtehe reerememuseumisnie. Maahta seamma gyhtjelassem gihtjedh mejtie öörnégisnie almetjebaatsahtassh jeatjah baatsahtassijste joektehtidh mah eah leah almetjijstie. Gellien aejkien baatsahtassh mah vöörhkesuvvieh BAS:sne leah ávtejupmeles gaelmijste veedtesovveme gusnie áemie-almetje lea juvlelgamme daeverigujmie ektine, men dah leah sjyöhtehe museumisnie. Praksise orreme baatsahtassh mah eah leah almetjijstie, goh daeverh, gæstoe-/gierehtsebaatsahtassh, biessie, tekstijlh j'ih vielie vöörhkesuvvieh sjyöhtehe universiteetemuseumisnie. Daate

kultuvremojhteselaakan mietie. Ij leah kultuvremojhteselaaken mietie saemien almetjebaatsahtassh gaelmijste mah leah 1917 raejeste jallh báarasábpoe, vöörhkesuvvieh bioantropologeles váarhkosne.

6. Ektiedimmie jaemiedasse jïh áemie-almetji veartenasse.

Joekehts mïelh, aerpievuekieh jïh jaahkoe tsiehkien bïjre gaskem indivijden sealoe jïh doh fysiske almetjebaatsahtassh. Daamtaj aaj naemhtie, dan báarasábpoe akte materijaale lea, dan vaenebh dáeriesmoerh gáávnesht dehtie sïjse tjöönghkedh jïh goerehtidh. Protestanteles jupmelesvoeten jïh jalletje vitenskapen sisnjelen joekehtse jeenjemasth voejkenen jïh kráahpen gaskem. Fysiske kráahpe jïh voejkenen sealoe leah göökte joekehts «aath», gosse kráahpe jaama dellie sealoe jáarhka jieledh dehtie fysiske baatsahtassi namhtah. Jeatjah religijovnh vihth aerviedieh áemie-almetji baatsahtassh integriteetem utnieh maam tjuara krööhkestidh.

Saepmesne jïh saemien kultuvren jïh voejkenevoeten sisnjeli, jeerehte guktie ektiedimmiem almetjebaatsahtasside átna. Aerpievuekieh roehtsh utnieh dovne báarasábpoe saemien religijovnesne jïh baajnehtimmesne minngebe religijovnijste, mah koloniseereminie böötin dehtie ovmessie dajvide. Daajroe guktie aalkoevisnie lij, ávtelen baajnehtimmie misjonærijste bööti, lea faatoes. Misjonærh daamtaj daam praksisem toelhkestin goh bahhas, jïh vïenhtin gaskesem áemiealmetjigujmie utnedh lij bahhasvoeten mietie. Daan biejjien læjhkan elemeenth saemien juvlemevukine, jïh guktie áemiealmetji bïjre ussjede mah báarasábpoe ávtejupmeles aerpievuekieh jïh jupmeles aerpievuekieh vuesiehtieh.

Gosse arkeologeles materijaalem, joekoen gaelmiematerijaalem, báarasábpoe tjaaleldh gaaltijigujmie vierteste, maehtebe læjhkan säemies daajroem áadtjodh. Seamma tïjjen vihkele tjïertestidh Saepmesne ovmessie smaave joekehtsh jïh mïelh gáávnesieh guktie lea guarkeme jïh ektiedimmiem jeatjah voejkeneveartenidie átneme. Baakoeh jïh baakoetjïerth maehtieh joekehts mïelem utnedh joekehts gïeline, sijjine jïh baeliej. Kristedehteme jïh koloniseereme leah aaj baajnehtamme guktie lea daehtie baakojde mænngan tjïelkestamme. Dan ávteste byöroe tjïelkestimmiem vuelielisnie guarkedh goh aelhie bijjieguvvie, ij eevre baakoste baakose.

Aerpievuekien saemien veartenevuajnosne jaemedie ij leah faahketji sertiestimmiem, men prosesse mij gelline njieptjine sjugniehtávva gelline njieptjine. Lij dovne jïenebh veartenh jïh gellielaaketje voejkenegoerkesh. Jaemedie ij lij naan minngemes galhkuve, men sertiestimmiem jeatjah sáarhts jïeliedasse.

Vïedteldihkie almetjidie jaemiedisnie lij aaj daamtaj ássjaldahkh jïenebi voejkenevoeti bïjre. Dehtie gaskem akte «frijje voejkene» mij jaemedien mænngan doh fysiske baatsahtassh læhpiejin, jïh jeatjah voejkeneveartenasse vöölkin. Maahta saajvem dagkeres voejkeneveartenasse ektiedidh. Meehti sealode voejkeneveartenisnie gaskesadtedh, jïh dah meehtin viehkiem jïh bïevnesht buektedh. Jeatjah voejkenedimensjovne («kráahpevoejkene») lij vielie rïekte vïedteldihkie dehtie fysiske baatsahtasside (daektieh). Baatsahtassh jïh kráahpevoejkene ektesne govlesovvin, jïh ektesne áemie-almetji veartenasse juhtin. Dan ávteste säemies dajvine doh fysiske baatsahtassh váájnin goh vihkele reaktoelaakan vaarjelidh, guktie dah lin riejjies jïeliedasse «minngebe boelhken».

Meehti ånnetji finkesidh dejtje jeatjah veartenidie vuelkedh, j̄ih lij vaahra naakede meehti goerpenhaallan vuelkedh daennie sertemeboelhkesne, j̄ih mij vihth meehti konsekvensh åadtjodh dejtje mah jieliej̄in. Juvleme lij sertiestimmiievuekie j̄ih ryöknesovvi goh vaarege t̄ijje – dovne åemie-almetjasse j̄ih dejtje mah jieliej̄in. Tjoeri vihties vuekieh fulkedh ryöjredimmine, juvlemisnie j̄ih vihties boelhken mænngan juktie vaahram uvtedh. Jielije almetji j̄ih åemie-almetji veartenh eah lin eevre s̄ierrene – dah meehtin sinsitniem baajnehtidh. S̄j̄ieledimmiej, nammoehimmien, seremoniji j̄ih n̄iekedassi t̄j̄irrh meehti ektiedimmiem utnedh åemehke maadtoeladt̄igujmie. Maanah daamtaj nommem sij̄jen åemehke maadtoeladt̄ij̄jste åadtjoejin, j̄ih nomme vuajnalgi goh ektiedimmie dan jielije j̄ih åemie-almetjen gaskem. Lij aaj s̄iejhme åemie-almetjen persovneles joejkem joejkedh – juktie mojhtesem j̄ih ektiedimmiem jielije h̄ööl̄tedh. Daate ektiedimmie meehti dovne hijven j̄ih leajhroes illedahkh vedtedh. Åemie-almetjidie seahkaridh lij dan åvteste vihkele juktie hijven ektiedimmiem vearteni gaskem t̄j̄irkedh.

Bijjielisnie akte s̄iejhme bijjieguvvie vadtasovveme s̄åemies vihkeles væhtaj bijjeli saemien goerkesisnie jaemiedistie j̄ih «j̄ieliedistie» jaemeden mænngan. Goh neebnesovveme byöroe seammas̄ienten voerkelidh religij̄jöose åssjaldahkh j̄ih vuekieh maehtieh t̄jarke jeerehtidh Saepmesne.

Aaj veaksehks ektiedimmiem utni maadtoej j̄ih eatnemen gaskem mesnie lin vyöseme. Maadtoej baatsahtassh b̄aarhte vaeltedh saemien kultuvrine strijri, j̄ih stoerre traavmah vedti. Maadtoej l̄ihke ektiedimmie eatnamasse m̄isse govlesovvin, j̄ih mesnie jieliej̄in, lea annje t̄jarke st̄ieresne gellie saemien seabradahkine. Jeenjesh d̄å̄j̄roeh dajvh, mejtie dej sl̄iekte lea nuhtjeme j̄ih mesnie orreme, l̄ihkesvoetem sjugnede – ov goh ḡiejh dej minngesne annje leah desnie. Jeenjesisdie eerjeme gaelmij̄ste j̄ih kroeptij̄ste annje leajhroesvoetem j̄ih s̄årkoem vadta, juktie saemien baatsahtassh leah v̄aarhkojne guhkede sij̄jen l̄ihkes dajveste.

7. Joekehts krööhkemh j̄ih iedt̄jh

Reereme saemien almetjebaatsahtassij̄ste lea goh bijjielisnie vuesiehtamme, stoerre gamtoem åtna, j̄ih ovmessie aspekth t̄jeekie mejtie t̄juara krööhkestidh.

Baatsahtassh s̄ij̄se t̄jööngghkesovveme/t̄jööngghkesuvvieh joekehts t̄j̄ielkestimmiejgujmie j̄ih joekehtslaakan, gusnie maahta golme åejviekategorij̄h neebnedh;

- **Baatsahtassh mah s̄ij̄se veedtjesovveme goh bielie naeliebiologeles dotkemisnie.** Åajvahkommes boelhken 1850-1940, j̄ih mah daan biejjien leah v̄aarhkosne BAS:sne.
- **Baatsahtassh mah s̄ij̄se veedtjesovveme reaktav̄åaroeminie kultuvremojhteselaakesne.** Ovrehte 1945 raejeste j̄ih åvtese. Baatsahtassh arkeologeles kroehkemij̄stie annje BAS:se seedtesovvin 1977-l̄åhkoen raajan, mearan jeatjah gaavnoematerijaale daejstie kroehkemij̄stie sjyöhtehke kultuvrehistovrij̄es reerememuseumistie gorresovvi. 1977 raejeste abpe materijaale kroehkemij̄stie lea vöörhkesovveme sov sjyöhtehke reerememuseuminie.
- **B̄åetijen aejkien veedtjeme saemien baatsahtassij̄ste.** Daate sæjhta baatsahtassh årrodh mah s̄ij̄se veedtjesuvvieh arkeologees kroehkemi

gaavhtan reaktavåaroeminie laakine j'ih jeatjah mierieeaktoejgumie. Daan biejjien gaajhke materijaale dagkerh goerehtimmijste vöörhkesávva dennie sjyöhtehke reerememuseumisnie.

Jeatjah faktovrh mah vihkeles reeremasse saemien almetjebaatsahtassijste leah:

- Gorredimmie etihken gaavhtan j'ih vyörtegsvoetem orrestehtedh dovne baatsahtasside goh indivijdh, j'ih goh tjirkijh saemiej ávteste goh etnihkeles dâehkie.
- Baatsahtassi aaltere. Baatsahtassh mah leah museuminie j'ih BAS:sne daan biejjien guhkies t'ijjelinjam utnieh. Jupmeles kroeptijste 1900-lâhkoen aalkoven raejeste baatsahtassi raajan saemien ávtejupmeles gaelmijste mah leah bijjelen 2 500 jaepien bâeries.
- Almetjebaatsahtassh leah vihkeles gaaltije lissiehtamme daajrose saemien aarebi baelien b'ijre.
- Ektiedimmiem vaarjelidh almetjebaatsahtassi j'ih ij-almetjebaatsahtassi gaskem.
- Saemien almetjebaatsahtassh mah vöörhkesuvvieh vâarhkojne: gusnie j'ih guktie byöroe baatsahtassh tjaavhkodh j'ih vaarjelidh?
- Mah faktovrh j'ih damtsvæhtah byöroeh vâaroemisnie árrodh sjæjsjalimmide orresistie juvlemi b'ijre.
- Dovne ávtetje aejkien, daaletje aejkien j'ih bâetijen aejkien perspektijve t'juerieh vâaroemasse b'iejesovvedh vuarjasjimmine. Sjæjsjalimmieh sijhtieh vihkeles konsekvensh utnedh bâetijen aejkien saemide.

Daate joekehts krööhkemh mah leah l'ihke viedteldihkie sinsitnine, j'ih mah gelliesäärhts etihkeles aehpieh sjugniedieh. Edtja almetjebaatsahtassh seahkarimmine g'ietedidh dovne goh baatsahtassh almetijstie, men aaj goh baatsahtassh saemijste goh almetjedâehkie, gusnie stuerebe elliesvoeth t'juerieh ektiedimmesne vuajnalgidh. Baatsahtassh stoerre nuepieh vedtieh orre j'ih vielie daajrose gelliej bieliej b'ijre saemien histovrijistie, mej b'ijre mijjen lea vaenie daajroe daelie. Bâetijen aejkien daajroe maahta aaj viehkiehtidh saemien identiteetem nænnoestidh, j'ih goh vâarome saemien politihkeevtiedimmesne. Seamma t'ijjen tjuara krööhkestidh stoerre bielieh materijaaleste s'ijse tjöönghkesovvin eevre vesties ássjaldahki gaavhtan j'ih râtjkoes dâemiedimmine. Ribleme gaelmiematerijaaleste lij don aejkien t'j'elkestamme don aejkien vuajnoen mietie almetjenaeliej b'ijre. Dahkoeh læjhkan stoerre hâjnoesvoetem j'ih sârkoem saemien ároji luvnie sjugniedin, j'ih lea annje traavma jeenjesi luvnie.

Naeliebiologeles dotkemen gaavhtan j'ih mænngan nazismen átnoen gaavhtan almetijstie j'ih almetjebaatsahtassijste dotkemisnie j'ih propagandesne, dotkeme almetjebaatsahtasside akte teema man b'ijre stoerre vigkie j'ih tabuvh sj'dti gellie luhkiejaepieh. Daate annje teema mij dâeriesmoerh sjugnede daan biejjien. Daate baajnehti mah vuekieh mah átnasovvin, j'ih guktie barki, j'ih dovres daajroe gaarvani. Seamasänten eevre iemie, j'ih maahta aaj guarkedh numhtie sj'dti.

1900-låhkoen raejeste såemies dotkeme aaj dorjesovveme saemien gaelmide/kroeptide; dovne almetjebaatsahtassh j'ih jeatjah baatsahtassh. Jeanatjommese daajroste maam daan biejjien utnebe saemien kroeptevuekiej bijre, dehtie materijaaleste bāata mij sijse tjöönghkesovvi 1800- j'ih aareh 1900-låhkoen, jalhts aaj såemies orre gaavnoeh leah dan mænngan bāateme. Goerehtimmieh gaelmijste/kroeptijste j'ih almetjebaatsahtassijste viertiestamme jeatjah arkeologeles materijaaline leah mijjese eevre orre daajroem vadteme mij gaskem jeatjah lea goerkesem saemien baeleste j'ijnjem vijriedamme, dovne bāāstede t'ijjesne j'ih mennie dajvesne.

Goh ållermaahteme saemien joevegaelmievuekie lea akte dejstie guhkemes iktemierien gaelmievuekijste mejtie Europesne damteme. Akte bielie baatsahtassijste mij olkese veedtesovveme lea dan åvteste joekoen bāeries. Maahta alternatijvine årrodh luhpiedidh ihke njoelkedassh vāaroemasse biejjieh baatsahtassi aaltere maahta meatan årrodh moenedh guktie dah byöroeh reeresovvedh?

Iktegisth orre vuekieh evtiesuvvieh mah nuepiem vedtieh orre gyhtjelassh gihtjedh. Nuepieh aktene dotkemematerijaalesne sijhtieh dan åvteste aaj jorkesidh, j'ih orrestamme sj'jdtedh evtiedimmien mietie orre analysevuekijste. Daate aaj sæjhta jiehtedh, lissiehtamme nuepiejgumie orre daajrose, dotkijh sijhtieh dan mietie vielie gihtjedh. Dan mearan luhpiedimmie vadtasåvva pryöv h vaaltasuvvieh, tjuara vuekieh gaavnedh giehpididh man gellie pryöv h mah vaaltasuvvieh. Akte vierhkievierhtie maahta kr'ievenasse årrodh daaletje illedahkh jaksoes darjodh, vuesiehtimmien gaavhtan ræhpas daatabaasine jallh plearoeh, olles ovdaerpies gellie pryöv h seamma baatsahtasseste vaaltasovvh, jallh pryöv h jienebh baatsahtassijste goh daerpies. Dagke daatabaase, illedahkigumie mah joe pryövijste almetjebaatsahtassijste Nöörjesne gāāvnesieh, meehti akte vuekie årrodh olles ovdaerpies pryöv h vaaltasovvh.

Maahta aaj tsiehkieh årrodh gusnie vaajtele dovne pryöv h vaeltedh guktie daajroem saemien åvtetje aejkien bijre åådtje, j'ih dan mænngan baatsahtassh edtjieh orresistie juvlelgidh. Dagkerh tsiehkine maahta pryöv h olkese vaeltedh mah vöörhkesuvvieh bāetijen aejkien goerehtimmide, åvtelen vihth orresistie juvlie.

Goh buerkiestamme bijjielisnie lea striengkies mierieh dotkemasse almetjebaatsahtasside daan biejjien, gusnie gaajhkh prosjekth veelelaakan varjesje, aaj etihkeles gyhtjelassi bijre, j'ih mejtie eventuelle lea daerpies fysiske pryöv h vaeltedh. Daate faamosne dovne baatsahtasside mah joe vāarkojne gāāvnesieh, j'ih eventuelle orre baatsahtassh olkese vaeltedh arkeologeles goerehtimmiej gaavhtan. Maahta orre arkeologeles kroehkemh kultuvremojhteselaaken mietie ajve tj'rrehtidh jis sj'iere luhpie vadtasovveme d'isse. Laake vāaroemasse beaja ij edtjh j'ijtsistie varjelamme kultuvremojhtesh olkese kroehkedh /bāarhte vaeltedh, jis ij joekoen hijven fāantoeh gāāvnes h dam darjodh. Daate faamosne aaj saemien kroeptemojhtesidie mah leah 1917 raejeste jallh bāarasåbpoe. Læjhkan sæjhta bāetijen aejkien, såemies aejkien, tsiehkieh sj'jdtedh gusnie ovmessie fāantoej gaavhtan, luhpie vadtasåvva arkeologeles goerehtimmieh tj'rrehtidh.

Gaajhke dotkeme almetjebaatsahtasside iktedamme etihkeles j'ih faageles varjasjimmieh kreava mejtie tjuara fierhtene tsiehkesne darjodh. Tjuara krööhkestidh guktie baatsahtassh leah sijse tjöönghkesovveme, baatsahtassi aaltere, gaavnoesijjie, ektiedimmie jeatjah arkeologeles gaavnojde j'ih plearoeh. Rāajvarimmide mah leah baatsahtassi bijre mah vöörhkesuvvieh BAS:sne, j'jāhkesjimmie daerpies Saemiedigkeste, j'ih baatsahtasside mah leah universiteetemuseumi vāarkojne, j'jāhkesjimmie daerpies debpede. Goerehtimmieh j'ih pryövevaeltete saemien almetjebaatsahtassijste Nöörjesne

eah dorjesovvh bieleden jááhkesjimmie vadtasovveme, jìh veele etihkeles jìh faageles vuarjasjimmiej mietie. Lissine praksise lea abpe dotkeme almetjebaatsahtasside, biejesávva daektiehmoenehtsasse mij lahtestimmiem vadta, v. buerkiestimmiem bijjielisnie.

Liktije ráajvarimmieh viedteldihkie saemien almetjebaatsahtasside Saepmesne leah uvtemes repatrieereme orreme, gusnie baatsahtassh orresistie juvlelgieh don sijjien l'ihke gubpede aalkoelisnie veedtjesovvin. Repatrieereme maahta aaj árrodh baatsahtassh báástede vadtasávva sijjen l'ihkes dajvese juktie vöörhkesovvedh kultuvrehistovrijes museumisnie. Dan histovrijes tjöönghkemen gaavhtan saemien almetjebaatsahtassijste gaskem 1850 jìh 1940 lea joekoen vihkele ráajvarimmiejgujmie mah maehtieh liktemem vedtedh.

Gosse tjíelke sertiessimieh báástede/orre juvlemh orreme, dellie maaje seremonijh öörnedamme. Muvhten aejkien religijööse seremonijh, muvhten aejkien rituaalh jìh seremonijh jeatjah saemien aerpievuekiej mietie. Daennie ektiedimmesne lea vihkele voerkes árrodh dej regijonaale joekehtsvoeti bíjre Saepmesne, jìh mah aerpievuekieh/seremonijh mah vuajnalgieh goh reaktoe. Gosse lea ávtejupmeles baatsahtassi bíjre lea gíerve daejredh mij lij iemie aate darjodh orre juvlemisnie. Seremonijh orresistie juvlemidie jìh/jallh báástedesertemidie ávtejupmeles baatsahtassijste leah naakede m'isse ij aerpievuekieh utnieh. Daan biejjien ij guhte dej ávtejupmeles seremoniji bíjre daejrieh. Dan ávtteste vihkele voerkes árrodh d'isse. Kristeles juvlemeseremonijh maehtieh «orre» daaresjimmine sjídtedh, jis átnasuvvieh orresistie juvlemisnie ávtejupmeles baatsahtassijste. Gaajhkh baatsahtassh mah kroeptijste veedtjesovveme leah aaj joe juvlemeseremonijem átneme sijjen ektietíjjen.

Lissine voerkes árrodh saemien aerpievuekiej bíjre, etihkeles jìh dotkemefaageles faktovri bíjre, reereme tjuara aaj juridihkeles mierieh krööhkestidh. Dej gaskem njoelkedassh mah dennie orre kultuvremojhteselaakesne báetieh mij naan gille jaepine sæjhta daan biejjien kultuvremojhteselaaken sijjeste báetedh.

Saemiedigkie háhkesje daate daajroeváarome nuhteligs bíevnesh vadta jìh maahta digkiedimmine átnasovvedh prosessine mijjen barkose njoelkedassigujmie reeremasse saemien almetjebaatsahtassijste.

Juvnehtimmieh

Govlehtallije

Prosjekten ávtehkke: **Stine Barlindhaug**

Tellefovne: 78 47 41 02 / 48 11 99 30

E-påaste: Stine.barlindhaug@samediggi.no

Maahtah juvnehtimmiejgumie báatedh gellielaakan:

- jijtse goeren baaktoe daennie lienghkesne: [Skjema - Innspill – Sametingets forvaltning av samiske menneskelige levninger](#) (Daesnie gáarede anonyme árrodh.)
- tjáanghkojne mejtje Saemiedigkie öörnie
- tjaaeldh diekie: **Saemiedigkie – Sametinget**
Postboks 3
9735 Kárášjohka/Karasjok
- E-påaste diekie: **samediggi@samediggi.no**

Mierhkh juvnehtimmiem:

«**Forvaltning av samiske menneskelige levninger – innspill**»

Prosjekten referansedáehkie lea lahtesigumie báateme jïh meatan orreme digkiedimmine gosse daajroeváaromem dorjeme

- Venke Tørmænen, voenges seabradahketjirkije
- Adrian Nystø Mikkelsen, voenges seabradahketjirkije
- Birgitta Fossum, Saemien Sijte
- Jan Ingolf Kleppe, Várjjat Sámi Musea
- Asgeir Svestad, Norges arktiske universitet, UIT
- Tore Johnsen, Institutt for teologi og samfunnsvitenskap, VID

Lidteratuvre mij lea átnasovveme tjaatsegem darjodh

- Aronsson Kjell-Åke, 2014. Research on human remains of indigenous people: Reflections from an archaeological perspective (with an example from Rounala). I *More Than Just Bones – Ethics and Research on Human Remains*, edited by Hallvard Fossheim, 65–80. Oslo: The Norwegian National Research Ethics Committees.
- Bäckman, L. 1975. *Sájva. Föreställningar om hjälpo och skyddväsen i hálga fjáll bland samerna*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm studies in comparative religion 13. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Fjellström, M. 2011. Stable isotope analysis and ethical issues surrounding a human skeleton material from Rounla in Karesuando parish. Master thesis. Archaeological Research Laboratory. Stockholm University.
- Fjellström, M. 2020. *Food cultures in Sápmi: An interdisciplinary approach to the study of the heterogeneous cultural landscape of northern Fennoscandia AD 600–1900*. Theses and Papers in Scientific Archaeology 16. Stockholm (Stockholm University).
- Fjellström, M, Gunilla Eriksson, Kerstin Lidén & Asgeir Svestad. 2019. Food and Cultural Traits in Coastal Northern Finnmark in the 14th–19th Centuries.
- Fossheim, Hallvard, ed. 2013. *More Than Just Bones – Ethics and Research on Human Remains*. Oslo: The Norwegian National Research Ethics Committees.
- Harlin, Eeva-Kristiina. 2008. "Repatriation as Knowledge Sharing – Returning the Sámi Cultural Heritage." In *Utimut. Past Heritage – Future Partnerships. Discussions on Repatriation in the 21st Century*, edited by Mille Gabriel and Jens Dahl, 192–201. Copenhagen: The Greenland National Museum & Archives/International Work Group for Indigenous Affairs.
- Holck, Per. 1990. *Den fysiske antropologi i Norge*. Oslo: Anatomisk Institutt, Universitetet i Oslo.
- Itkonen, Toivo Immanuel. 1946. *Heidnische Religion und späterer Aberglaube bei den finnischen Lappen*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia LXXXVII. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Johnsen Tore, 2022. *Sámi Nature Centered Christianity in the European Arctic. Indigenous theology beyond Hierarchical Worldmaking*. Lexington Books.
- Kyllingstad Jon Røyne, 2023. *Rase, en vitenskapshistorie*. Cappelen Damm.
- Nordkil Torgeir, 2020. *Landskapet døden og etterlivet. Ting å fortelle om gravene langs Beisfjorden*. Masteroppgave i arkeologi. Norges arktiske universitetsmuseum, UIT.
- Ojala Carl-Gösta, 2016, *Svenska kyrkan och samiska mänskliga kvarlevor*. I *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna*, s. 993-1028, Artos & Norma bokförlag,
- Olsen Bjørnar og Lars Ivar Hansen 2022. *Samenes historie. Fram til 1750*. Cappelen damm akademisk.
- Pettersson, Olof. 1957. *Jabmek and Jabmeaimo. A Comparative Study of the Dead and the Realm of the Dead in Lappish Religion*. Acta Universitatis Lundensis, Nova Series 52 (6). Lund: C.W.K. Gleerup.
- Scanche Audhild, 2002. *Knoklenes verdi. Om forskning på og forvaltning av skjelettmateriale fra samiske graver*. *Samisk forskning og forskningsetikk. Publikasjon nr. 2*. Forskningsetiske komiteer.
- Scanche Audhild 2000, *Graver i ur og berg. Samisk gravskikk og religion fra forhistorisk til nyere tid*. Davvi Girji OS. Karasjok.

- Schanche, Audhild. 2002. "Sami Skulls, Anthropological Race Research and the Repatriation Question in Norway." In *The Dead and their Possessions: Repatriation in Principle, Policy and Practice*, edited by Cressida Fforde, Jane Hubert, and Paul Turnbull, 47–58. London: Routledge.
- Sellekvold, Berit J. 2002. "Skeletal Remains of the Norwegian Saami." In *The Dead and their Possessions: Repatriation in Principle, Policy and Practice*, edited by Cressida Fforde, Jane Hubert, and Paul Turnbull, 59–62. London: Routledge.
- Simma, Paul-Anders. 1999. "Giv os vore skeletter!" NCB Film. København: Det Danske Filminstitut.
- Stångberg, Andreas. 2005. "Soejvengeelle: en samisk grav i Vapsten." In *Efter fornfädernas sed: Om samisk religion*, edited by Åsa Virdi Kroik, 53–67. Göteborg: Boska.
- Svestad Asgeir 2022, Samiske gjenbegravelser-noen etiske betraktninger. *Nicolay nr. 134*
- Svestad Asgeir 2021, Buried in Between: Re-interpreting the Skjoldehamn Medieval Bog Burial of Arctic Norway, *Medieval Archaeology* 65:2, 286-321.
- Svestad Asgeir 2019, Caring for the dead. An alternative perspective on Sámi reburial. *Acta Borealia*, 36(1), 23–52.
- Svestad Asgeir 2013, What happened in Neiden. On the Question of Reburial Ethics. *Norwegian Archaeological Review*. 46 (2).

Reektehtsh

- Forskningsetisk veileder for forskning på menneskelige levninger. 2022. De nasjonale forskningsetiske komiteene.
- Innstilling fra – *Utvalg for vurdering av retningslinjer for bruk og forvaltning av skjelettmateriale ved Anatomisk institutt*. «Lønningsutvalget» 1998. Universitetet i Oslo
- Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023. *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner* (Dokument 19 (2022–2023). Stortinget
- Vitenskapelig verdi av De Schreinerske Samlinger*. 1999. Internasjonal vitenskapelig komité nedsatt av Universitetet i Oslo.

